

UDK 349.3:368.914
10.7251/FIN1204036M
Zoran Mastilo*

PREGLEDNI RAD

Penzijsko osiguranje – „bauk današnjice“, mogućnosti i ograničenja za preobražaj

Rezime

Bauk kruži svijetom. To je bauk bankrotiranog sistema državnog penzijskog osiguranja.¹ Ovu tvrdnju Josa Pinera potvrđuje činjenica da danas u svijetu najveći broj zemalja imaju PAYGO sisteme koji se zasnivaju na principu međugeneracijske solidarnosti. Odavno su ovakvi penzijski sistemi u krizi i kao takvi su postali problem, čije loše stanje se sve više usložnjava, a ne nikako pozitivno rješava. Najveći problemi PAYGO sistema (međugeneracijske solidarnosti) jesu ekonomski problemi – finansiranje, demografski problemi, organizacioni problemi i na kraju problemi političke prirode, koji snažno utiču na ekonomske. Nijedna zemlja dosad nije preobrazila svoj sistem u smislu dobrog rješenja, koji bi se mogao uzeti kao svijetli primjer današnjice. Dakle, nema idealnog modela penzijskog sistema koji bi mogao poslužiti svim drugim, da svoj penzijski sistem preobrase po modelu najuspješnije zemlje. Većina teoretičara u današnje vrijeme smatra da je Čile država koja je napravila najveći iskorak u smislu preobražaja penzijskog sistema i da je to svijetli primjer koji možda treba slijediti većina zemalja u svijetu. Šta je zapravo Čile uradio? Tvorac čileanskog preobražaja penzijskog sistema Jose Pinera svojim projektom naprosto je likvidirao obavezno penzijsko osiguranje, država je prešla na drugi vid osiguranja, a to je kapitalizirana štednja. Pozitivni efekti tog preobražaja mjere se i danas, a prema ocjeni javnosti, oni se kreću uzlaznim trendom. Na tom putu ka uspješnom preobražaju, a boreći se protiv svih ograničenja, danas su zemlje Latinske Amerike (Peru, Bolivija, Meksiko itd.) koje žele da svoje penzijske sisteme reformišu po uzoru na preobražaj Čilea. Neće biti lako, vrijedi ona „koliko god država, toliko novih modela penzijskih sistema“.

Ključne riječi: Bauk, kriza, preobražaj, mogućnosti, ograničenja, penzijsko osiguranje, finansiranje, PAYGO sistem, demografske projekcije, penzije, penzioneri, tržište kapitala.

UVOD

Osiguranje ima značajnu ulogu u ekonomskom razvoju svake države. U Evropi radi oko milion ljudi u osiguranju, godišnja premija osiguranja i razni oblici plasmana iznose milijarde evra. Osiguranje doprinosi ekonomskom rastu privrede kroz stvaranje novih radnih mjesta, kroz pružanje određenog vida zaštite koja je potrebna građanima. Penzijsko osiguranje i njegova reforma aktuelna je tema i zauzima značajno mjesto u planovima kako ekonomski razvijenih zemalja tako i zemalja u tranziciji. Cilj reforme penzijskog sistema je dugoročna održivost.

Penzijski sistem tekućeg finansiranja ili „PAYGO“ sistem prisutan je skoro u svim zemalja svijeta. Sistem tekućeg finansiranja zasniva se na principu međugeneracijske solidarnosti, u kom radno aktivno stanovništvo svojim doprinosima finansira isplate penzijskih naknada današnjim penzionerima. Sistem tekućeg finansiranja može da funkcioniše samo u uslovima stabilne političke i ekonomske situacije. Sistem funkcionise kada su demografska kretanja izrazito povoljna, a stopa zaposlenosti visoka. Međutim, ovakav sistem finansiranja ima nedovoljne finansijske rezerve, pa država mora da obezbijedi svoje učešće ili da poveća nivo doprinosa da bi se kompenzovao nedostatak sredstava. Prihodi od doprinosa padaju sa smanjenjem brojem uplatilaca, a rashodi rastu

sa povećanim brojem penzionera i očekivanim povećanjem dužine korištenja prava (usljed dužeg životnog vijeka), čime sistem tekućeg finansiranja postaje finansijski neodrživ.

Ekonomska kriza polako ali sigurno iz dužničke prelazi u penzijsku krizu. Ekonomski stručnjaci i stručnjaci iz oblasti osiguranja predviđaju slom penzijskih sistema širom svijeta i smanjenje penzija. Naime, postavlja se pitanje penzijskih primanja pogotovo budućih penzionera. Tempirana „penzijska bomba“ već je počela da se aktivira i nanosi teške gubitke po penzijske sisteme širom Evrope, izazivajući i pokrećući socijalne nemire i polemike širom zemalja Evropske unije. Zemlje su prinuđene da vrše transformacije svojih penzijskih sistema kako bi održale svoje sisteme i učinile ih održivim.

Globalna ekonomska kriza zadala je težak udarac krhkim penzijskim sistemima, suočenim sa demografskim problemima i problemima finansiranja. Vlade suočene sa novonastalim problemima u penzijskim sistemima našle su se „zatečene“, uglavnom bez adekvatnog odgovora na penzijsku krizu. Njihov pokušaj ogleda se kroz nepopularne mjere, a jedna od njih je pomjeranje starosne granice za penzionisanje, što je naišlo na jak otpor građana i izazivalo socijalne nemire.

* Univerzitet u Istočnom Sarajevu – Fakultet poslovne ekonomije Bijeljina, e-mail: zoran.mastilo@fpe.unssa.rs.ba

¹ Jose Pinera.

1. NASTANAK I RAZVOJ PENZIJSKOG OSIGURANJA

1.1. Istorijski razvoj i nastanak penzijskog osiguranja

Od strane države uspostavljene su institucije koje čine sistem socijalnog osiguranja. Treba razlikovati pojam socijalnog osiguranja od socijalne sigurnosti. Razvijenost sistema socijalnog osiguranja uslovljeno je razvijenošću nacionalne ekonomije, a penzijsko i invalidsko osiguranje predstavlja najznačajniji dio socijalnog osiguranja. Isto obuhvata njegove najznačajnije rizike: **starost, invalidnost i smrt.**

Tek krajem 19. vijeka, poslije sticanja prava na sindikalno organizovanje, radnici su uspjeli da se izbore za neke oblike socijalnog osiguranja. Nova koncepcija socijalne funkcije države javlja se u Njemačkoj. Prvi zakon o obaveznom socijalnom osiguranju za slučaj bolesti radnika u industrijskim preduzećima donesen je 1883. godine, zatim 1884. zakon o obaveznom osiguranju za nesrećne slučajeve i 1889. zakon o obaveznom osiguranju za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti, čime je prvi put u jednoj državi zaokružen sistem obaveznog socijalnog osiguranja.² Na prostoru bivše Jugoslavije prvi vidovi penzijskog osiguranja pojavili su se u Kraljevini Srbiji. Osnovna prava koja se ostvaruju iz penzijskog i invalidskog osiguranja su:

- za slučaj starosti – pravo na starosnu penziju,
- za slučaj invalidnosti – pravo na invalidsku penziju,
- za slučaj smrti – pravo na porodičnu penziju.

Vidovi penzijskog osiguranja su javno-državno (obavezno), i privatno penzijsko osiguranje (kapitalizovana štednja).

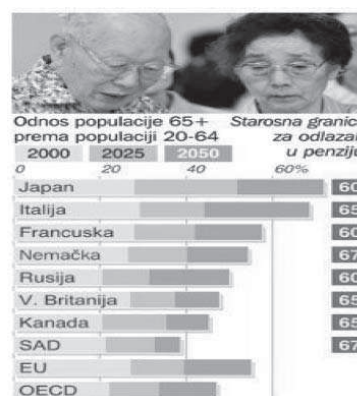
2. KRIZA PENZIJSKIH SISTEMA KAO GLOBALNI PROBLEM

2.1. Penzijska kriza

Širom svijeta, penzijski sistemi su u krizi. Kriza se manifestuje kroz negativne trendove u privredi, u nekim zemljama i zbog nepovoljnih okolnosti u kojima funkcioniše nacionalni sistem penzijskog osiguranja. U krizi su zato što „Pay as you go“ sistemi imaju fundamentalno pogrešno postavljenu strukturu. „Pay as you go“ sistem ne proizvodi

odnosno ne stvara nikakvu realnu investiciju, niti bilo koje konkretno bogatstvo. Oni su jednostavno prenosni sistemi koji prenose bogatstva od današnjih radnika penzionerima današnjice. Nažalost, postoje dva osnovna problema u lancu prenosa, odnosno u funkcionisanju tzv. „protočnog bojlera“ koji sakuplja doprinose od radno aktivnog stanovništva, putem penzija isplaćuje i usmjerava ih prema korisnicima penzija, tj. penzionerima. Prvi problem je demografski. Imamo, globalno posmatrano, stvaranje tzv. „staračkih nacija“. Dakle, evropska populacija zapravo će se smanjiti. Rezultat takvih demografskih promjena utiće da će se odnos radnik/ pensioner ubrzano smanjivati. U prošlosti demografska promjenjivost često je bila podcijenjena, a ekonomske analize su bile skoncentrisane na druge faktore neizvjesnosti koji su bitni za istraživanje starosne strukture stanovništva.³ Broj radnika koji uplaćuju doprinose u sistem penzijskog osiguranja i prebacuju dio svog bogatstvo penzionerima je sve manji i manji.

Slika br.1. *Odnos populacije 65+ i 20–64 godine*

Iz ove projekcije odnosa radno aktivnog i neaktivnog stanovništva, uzimajući u obzir trenutnu starosnu granicu za penzionisanje, vidljivo je da će većina zemalja OECD-a imati problem sa ostvarivanjem pozitivnog odnosa zaposleni/ pensioner. Stoga većina zemalja moraće što prije da krene u transformaciju svojih penzijskih sistema koji su zasnovani na „Pay as you go“ sistemu. Mnoge zemlje, nemajući efikasno rješenje kako reformisati i učiniti postojeći sistem penzijskog osiguranja efikasnijim, kao jedini izlaz vide povećanje starosne granice za penzionisanje, prema čemu radnici iskazuju svoj otpor. Predviđa se do 2050. pomjeranje starosne granice do čak 80 godina.

Izvor: OECD – Graphic news, 2011.

Tabela br. 1. Demografski trendovi u nekoliko najrazvijenijih zemalja svijeta: 1965–2060, godišnja prosječna stopa populacije (%)

Država	1965–1980.	1980–1990.	1990–2000.	2000–2030.	2030–2060.
Kanada	1,3	1,0	0,8	0,4	0,0
Francuska	0,7	0,5	0,4	0,2	-0,1
Njemačka	0,3	0,3	0,2	-0,1	-0,3
Italija	0,5	0,2	0,1	-0,2	-0,4
Japan	1,2	0,6	0,3	0,0	-0,3
V. Britanija	0,2	0,2	0,3	0,2	0,0
SAD	1,0	1,0	0,8	0,5	0,1

Izvor: Broer D.P., Lassila J., „Pension Policies and Public Debt in Dynamic CGE Models“, Physica Verlag in Association witha, Helsinki, 1997, str. 20.

² Dr Milimir Lisov, *Privatno penzijsko osiguranje*, Novi Sad, 2006.

³ Edited by Robert Holzmann and Edvard Palmer, „Pension Reform Issues and Prospects for Non-Financial Defined Contribution (NDC) Schemes“, THE WORLD BANK Washington, D.C. 2006, str. 101.

Tabela br. 2. Starija populacija i racio zavisnosti za osam zemalja članica OECD-a

Država	Starija populacija (osobe od 65 i više godina) izražene u % ukupne populacije				Racio zavisnosti (broj osoba starijih od 65 i više godina na 100 osoba od 15 do 64 god.)	
	1950.	1980.	1990.	2030.	1980.	2030.
Kanada	7,7	9,5	11,4	22,4	14,1	37,3
Francuska	11,4	14,0	13,8	21,8	21,9	35,8
Njemačka	9,4	15,5	15,5	25,8	23,4	43,6
Italija	8,0	13,5	13,8	21,9	20,8	35,3
Japan	5,2	9,1	11,4	20,0	13,5	31,9
Holandija	7,7	11,5	12,7	23,0	17,4	37,8
V. Britanija	10,7	14,9	15,1	19,2	23,2	31,1
SAD	8,1	11,3	12,2	19,5	17,1	31,7

Izvor: Fabel O., „The Economics of pensions and variable retirement schemes”, John Waley&Sons, str. 8.

Kriza već zahvata brojne zemlje sa različitim sistemima:

„Pay as you go“ sistem širom svijeta propada pod sopstvenom težinom. Porezi na plate su već preko 25 odsto u mnogim zemljama Zapadne Evrope, a u mnogim zemljama Istočne Evrope porezi na plate su oko 50 odsto. Takva opterećenja su jednostavno „drobljenje“ ekonomije tih zemalja. Jedino rješenje koje se trenutno nameće za njih, i za SAD, jeste da fundamentalno promijene strukturu svojih sistema, to jest da privatizuju svoje sisteme (po principu reforme José Piñera u Čileu, 1981. godine).

2.2. Penzijska kriza u zemljama Evropske unije i tranzicijskim zemljama

Građane širom Evropske unije plaši tzv. „penzijska bomba“, kao posljedica drugog talasa globalne ekonomske krize. Stručnjaci

širom Evrope predviđaju slom penzijskih sistema i drastično smanjenje primanja najstarijih u narednim godinama. U 19 zemalja Evropske unije, obim obaveza države u pogledu finansiranja penzijskih fondova je oko pet puta veći nego njihov zajednički bruto dug. Već 2009. godine obim obaveza evropskih zemalja prema stanovništvu dostigao je 30 biliona evra (39,3 biliona dolara). Najveći udio predstojećih penzijskih isplata odnosi se na najrazvijenije ekonomije. Tako obaveze Njemačke prema penzionerima iznose 7,6 biliona evra, a Francuske 6,7 biliona. Trenutno rizik po Evropu može da se sastoji u nekontrolisanom, aktivnom povećanju penzijskih obaveza. One mogu stvoriti poteškoće za ekonomiju, ukoliko ne bude ekonomskog rasta, a kriza će zaista potrajati.

Tabela br. 3. Demografske promjene u EU (25)

	2005–2050.	2005–2010.	2010–2030.	2030–2050.
Ukupno stanovništvo	-2,1 %	+1,2 %	+1,1 %	-4,3 %
Djeca (0–14)	-19,4 %	-3,2 %	-8,9 %	-8,6 %
Mladi (15–24)	-25,0 %	-4,3 %	-12,3 %	-10,6 %
Mlađi odrasli (25–39)	-25,8 %	-4,1 %	-16,0 %	-8,0 %
Odrasli (40–54)	-19,5 %	+4,2 %	-10,0 %	-14,1 %
„Stariji radnici“ (55–64)	+8,7 %	+9,6 %	+15,5 %	-14,1 %
„Stariji“ (65–79)	+44,1 %	+3,4 %	+37,4 %	+1,5 %
Veoma stari (80 i više)	+180,5 %	+17,1 %	+57,1 %	+52,4 %

Izvor: Eurostat (2004), Demographic Projections (Baseline scenario).

Suočene sa sve izraženijim problemom starenja stanovništva, evropske zemlje su razvile čitav sistem mjera u cilju predupređenja očekivanih ekonomskih i socijalnih efekata. Međutim, te mjere uglavnom, odnosno u većini zemalja Evropske unije nisu još uvijek

dovele do poboljšanja demografske slike. Prema podacima OUN, danas u Evropi ima preko 20 odsto stanovništva starijeg od 60 godina. Po ovom pokazatelju, evropski region vodi. Do 2050. godine skoro 35 procenata Evropljana će imati preko 60 god.

Tabela br. 4. Iznos prosječne penzije u određenim zemljama EU (2011. godina)

Zemlja	Prosječna penzija (€)	Zemlja	Prosječna penzija (€)
Luksemburg	3.000 €	Slovenija	604 €
Grčka	1.600 €	Malta	615 €
Danska	1.411 €	Portugalija	354 €
Austrija	1.026 €	Češka	396 €
Finska	1.050 €	Mađarska	332 €
Belgija	847 €	Estonija	288 €
Ujedinjeno Kraljevstvo	460 €	Slovačka	351 €
Nemačka	791 €	Litvanija	220 €
Švedska	1.060 €	Poljska	437 €
Francuska	1.108 €	Letonija	258 €
Italija	1.141 €	Bugarska	145 €
Španija	877 €	Rumunija	177 €

Izvor: MMF, www.imf.org

Kao što je 1997. godine uočio britanski ekonomista Tim Kongdon, predviđanja evropskog rasta pokazuju da je situacija danas gora nego u bilo koje drugo vrijeme nakon industrijske revolucije.

3. ANALIZA PENZIJSKIH SISTEMA BIVŠIH JUGOSLOVENSkih REPUBLIKA – MOGUĆNOSTI I OGRANIČENJA

3.1. Penzijski sistemi u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima

Prema Aneksu 4. Dejtonskog mirovnog sporazuma za Bosnu i Hercegovinu, sistem penzijskog i invalidskog osiguranja u nadležnosti je entiteta.

Tabela br. 5. Struktura i ukupan broj korisnika po vrstama prava

Struktura i ukupan broj korisnika po vrstama prava	Udio	235.670
starosne penzije	50,15%	118.180
invalidske penzije	17,52%	41.295
porodične penzije	32,17%	75.818
ostala prava	0,16%	377

Izvor: Fond PIO Republike Srpske (podaci iz biltena za septembar 2012. godine)

Nepovoljni demografski trendovi u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima, niska stopa fertiliteta, utiču negativno na održivost penzijskih sistema i njihovu budućnost. Kada je stanovništvo mlado, tada mnogo mladih uplaćuje doprinos za malo penzionera. Ali, kako stanovništvo stari, tako malo mladih treba da plaća velike doprinose, da bi se isplatile tekuće zakonske penzije penzionerima.

Od prvog februara 2012. godine u primjeni je novi zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju Republike Srpske. Efekti tog zakona nisu na zavidnom nivou, a njim su najviše nezadovoljni današnji penzioneri. S pravom, jer je smanjena prosječna penzija sa 320 KM na 311 KM. Dakle, ovaj zakon proizveo je negativne efekte u penzijskom sistemu Republike Srpske.

3.1.1. Penzijski sistem Republike Srpske

Penzijsko i invalidsko osiguranje u RS zasnovano je, kao i kod većine zemalja, na principu obaveznog penzijskog osiguranja. Takav sistem, poznat u svijetu kao „pay as you go” sistem, kod koga se finansiranje vrši tekućim sredstvima, što znači da današnji zaposleni uplaćuje doprinos, kako bi se isplatile penzije sadašnjim penzionerima. Uplaćeni doprinosi ne zadržavaju se na računima penzijskog fonda, odmah se isplaćuju penzionerima (po principu „protočnog bojlera“). Ovakav sistem penzijskog osiguranja, kao i u većini zemalja u svijetu, suočava se sa problemima. Osnovni uzroci krize penzijskog sistema u Republici Srpskoj sadržani su u lošim ekonomskim uslovima, politici penzionisanja, demografskim uslovima. Loša razvijenost privrednog sistema Republike Srpske jedan je od osnovnih uzroka krize penzija u ovom entitetu. Privredna aktivnost gotovo da je na nultom nivou, prije svega zbog loše organizovane i sprovedene privatizacije. Republika Srpska ima problem sa strukturom penzija upravo kao posljedicom lošeg vođenja politike penzionisanja koja ostavlja dosta prostora za špekulacije oko definisanja uslova i kontrole stečenih uslova za odlazak u penziju. Sve to utiče na lošu strukturu penzija u Republici Srpskoj.

Kriza je doprinjela da se u Republici Srpskoj prosječna penzija smanji i na lošem je nivou u odnosu na prosječnu platu, svega 38% učešća, zatim enorman porast broja penzionera, što sve skupa govori da je penzijski sistem u velikoj krizi. Da bi se održala redovna isplata penzija, Vlada Republike Srpske je sve češće u situaciji da Fondu PIO RS doznačuje uvećana sredstva. Fond koristi i zaduženja (dugoročna i kratkoročna) od komercijalnih banaka sa nimalo povoljnim kamatnim stopama.

3.1.2. Penzijski sistem u Federaciji BiH

Ni stanje penzijskog sistema u Federaciji BiH ništa nije bolje. Naime, u ovom entitetu BiH, u smislu reforme penzijskog sistema,

malo je učinjeno, Federacija BiH nije usvojila dokument strategije reforme PIO.

Bez obzira na takvo stanje, sistem je zadržao tekuću likvidnost i isplatio sve penzije u zakonom predviđenom roku. Problemi su isti kao i u Republici Srpskoj, nepovoljan odnos penzioner/ zaposleni (1 : 1,4), loše i malo učinjeno na sprovođenju reformi, nizak nivo

prosječne penzije, loše usklađivanje, visoka stopa nezaposlenosti, problemi finansiranja.

Odnos broja zaposlenih i penzionera nešto je povoljniji nego u Republici Srpskoj, ali i dalje, uopšteno posmatrano, loš i nedrživ sistem. Prosječna penzija iznosi 355 KM. Problem političke manipulacije Fondom, usljed nepovoljne političke situacije prisutan je i u ovom entitetu.

Tabela br. 6. Osnovne karakteristike sistema PIO u Republici Srpskoj i Federaciji BiH (2011)

	Republika Srpska	Federacija BiH
Prosječna mjesečna penzija	320,00 KM	355,00KM
Penzioneri/ zaposleni	1:1,18	1 : 1,40
Penzioni doprinos	18,0%	24%
Potrošnja na penzije/ BDP	10,8%	9,5%
Usklađivanje penzija	Prema raspoloživim sredstvima	Prema raspoloživim sredstvima

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srbije, 2012.

Iz ovih podataka može se zaključiti da je današnje stanje penzijskog sistema u entitetima BiH (Republika Srpska i Federacija BiH) dosta teško, ali nije nerješivo. Dakle, penzijski sistemi entiteta i dalje su krhki, uz nastavak zavisnosti penzijskih fondova od budžetskih transfera, sa nepovoljnim odnosom broja penzionera u odnosu na broj osiguranika.

3.2. Penzijski sistem Srbije

Srbija je zemlja koja ima sistem obaveznog penzijskog osiguranja, kao i sve zemlje bivše Jugoslavije. Obavezno penzijsko i invalidsko osiguranje obuhvata osiguranje od tri vrste rizika: starosti, nastanka invalidnosti i smrti osiguranika.

Penzioni sistem u Srbiji zasnovan je na „pay as you go“ sistemu, ili preraspodjelnom sistemu finansiranja koji podrazumijeva sistem tekućeg usklađivanja sa rashodima iz penzijskog osiguranja.

Do sprovođenja reforme 2011. godine, sistem penzijskog i invalidskog osiguranja u Srbiji sastojao se iz tri odvojena državna penzijska fonda: Vojni fond, Fond za poljoprivrednike, Fond za zaposlene. Sistem javnog penzijskog osiguranja u Srbiji funkcioniše po „pay as you go“ principu, prema kome tekuće zaposleni finansiraju tekuće penzionere (tzv. tekući koncept finansiranja).⁴

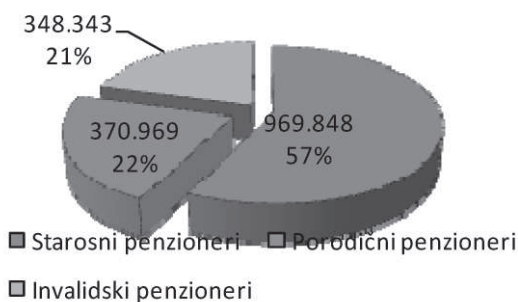
Početkom 2012, zakonskim rješenjima na osnovu sprovedene reforme iz 2011. godine, stvoren je integrisan i jedinstven Penzijski fond Srbije, u kojem su integrisani radnici, poljoprivrednici, vojni penzioneri i njihova prava.

Tabela br. 7. Kretanja u penzijsko-invalidskom osiguranju Srbije

	2010.	2011.	2012.
Broj penzionera	1.626.581	1.638.645	1.689.124
Broj zaposlenih na jednog penzionera	1,24	1,02	0,9
Odnos prosječne penzijske naknade i neto zarade - indeks nivoa	65%	59,6%	58%

Izvor: www.penzijainfo.rs

Grafikon br.1 Struktura korisnika penzija u Srbiji (april 2012. godine)

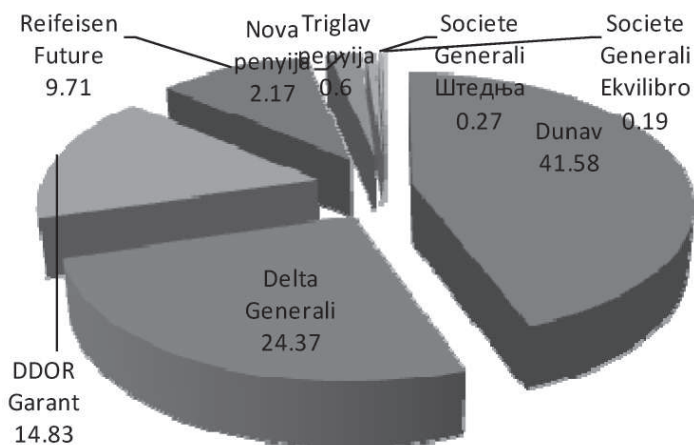

Na osnovu podataka iz grafika br. 1, vidljiv je visok udio invalidskih i porodičnih penzija. Ovo se javlja kao posljedica ogromnog pritiska novih korisnika na penzioni sistem usljed loše socio-ekonomske situacije. Porodični i starosni penzioneri čine zajedno čak 43%, u odnosu na ukupan broj penzionera.

Izvor: www.penzijainfo.rs

⁴ Dr Tatjana Rakonjac Antić, *Penzijsko i zdravstveno osiguranje*, Drugo izdanje, Centar za izdavačku djelatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu, str. 152.

Grafik br. 2. Tržišno učešće dobrovoljnih pen. fondova, mjereno vrijednošću imovine

Izvor: Narodna banka Srbije, www.nbs.rs

4. PRAVCI I PUTOKAZI ZA PREOBRAŽAJ – ČILEANSKI MODEL

4.1. Čileanska reforma kao model za preobražaj

Svijet bi zaista bio bolje mjesto kada bi svaki radnik istovremeno bio i vlasnik kapitala. Radnici bi imali koristi od dugoročnog povećanja vrijednosti sredstava i više bi ih se ticala efikasnost ekonomije. Važno je uočiti da je privatizacija penzijskog sistema u Čileu uvedena u okviru usklađenog paketa radikalnih tržišnih reformi pošto se smatralo da je istovremena implementacija ovih promjena predstavljala najbolji način da se poveća ekonomski rast, kao i da se izvuče maksimum koristi od svake reforme pojedinačno. Devedesetih godina još sedam latinoameričkih zemalja krenulo je putem koji je otvorio Čile, pa danas nekih 40 miliona latinoameričkih radnika posjeduje finansijsko bogatstvo na penzijskim štednim računima. Kao jedan od razloga što neke zemlje pružaju otpor privatizaciji penzionih fondova navodi se i otpor birokratije i političkih struktura kojima odgovara više „pay as you go“ sistem jer ostavlja više mjesta za potpunu kontrolu i političke malverzacije. U Čileu, uključivanje radno zasnovanih politika i programa obuke bilo je usmjereno na socijalne grupe kao posebno ranjive. U sedam zemalja latinoameričkog regiona koje su prihvatile penzijske sisteme zasnovane na privatnim štednim računima, struktura tih sistema veoma tjesno prati čileansku šemu. U svakoj od njih privatni fondovi preživljavaju teške početne godine, tek počinju sa davanjem relevantnih doprinosa, stvaranju slobodne tržišne ekonomije.

4.1.1. Efekti primjene čileanske reforme

Provedena reforma u Čileu mjeri se sljedećim pokazateljima:

- Nakon 15 godina funkcionisanja, rezultati govore da su penzije u novom privatnom sistemu 50–100% uvećane, zavisno od toga o kojoj vrsti prava se radi.
- Prema podacima iz 1995, privatni penzioni fondovi upravljaju sredstvima u iznosu od 25 milijardi USD, što je oko 40% bruto nacionalnog proizvoda (BNP) Čilea.
- Privatni penzioni fondovi su unaprijedili funkcionisanje tržišta rada i tržišta kapitala, što se pokazalo kao jedan od najvažnijih efekata u reformi.
- Efekti penzione reforme u Čileu doprinijeli su privrednom rastu sa nivoa 3% do prosjeka 6,5% u posljednjih 12 godina.

Najvrednija imovina je imovina domaćih kompanija, u skladu sa tim ove kompanije broje najveći broj osiguranika, odnosno uplatilaca doprinosa. Broj osiguravajućih kompanija porastao je sa šest (toliko ih je bilo osnovano neposredno po uvođenju dobrovoljnog penzijskog osiguranja u Srbiji) na osam, koliko ih trenutno egzistira na prostoru Srbije, strani fondovi.

- Reforma je doprinijela pozitivnim efektima kod stope štednje u Čileu, koja je porasla na 27% BNP-a, a nezaposlenost je smanjena na 5,0%.

Nekoliko zemalja, uključujući i Rusiju, planira da uvede penzijsku reformu čileanskog tipa, i to u skorijoj budućnosti. Na drugom kontinentu, Kina, najbrojnija svjetska nacija, i nominalno još uvek komunistička zemlja, razmatra načine rješavanja krize svog penzionog sistema kroz uvođenje sistema individualnih penzijskih računa.

Nekoliko razvijenih zemalja ima snažne privatne penzijske sisteme. To je posebno slučaj sa Sjedinjenim Državama, Japanom, Ujedinjenim Kraljevstvom, Holandijom, Švajcarskom i Kanadom.

ZAKLJUČAK

Može se zaključiti da penzijska kriza koja postoji, trenutno je aktuelna širom svijeta. Ista ima dva osnovna uzroka, a to su:

1. trenutno loše postavljeni penzijski sistemi, bazirani na „pay as you go“ principu;
2. uticaji globalne ekonomske krize, prvi na udaru našli su se upravo penzijski fondovi.

Kriza je zahvatila sve, uključujući i razvijene i tranzicijske zemlje. Demografski, ekonomski, socijalni problemi, dodatno su uticali na krizu penzijskih fondova širom svijeta.

Ionako krhki sistemi penzijskog osiguranja u zemljama bivše SFRJ doživjeli su dodatni udar, prouzrokovan globalnom ekonomskom krizom, i možemo slobodno reći da je njihova održivost ozbiljno upitna. Zemlje su sprovođenjem reformi pokušale da sistem učine održivijim, međutim, većina reformi nije bila efikasna, niti su dale poboljšanja. Sve zemlje bivše Jugoslavije moraće da transformišu svoje sisteme, kako bi pružile adekvatan odgovor na trenutno stanje vlastitih penzijskih sistema. Tu transformaciju moraće da prati i povećana privredna aktivnost, razvoj finansijskih tržišta i tržišta kapitala, zatim razvoj zrelije političke situacije. Zato treba vidjeti šta su uradile zemlje u okruženju, npr. Austrija, kako je ona reformisala svoj sistem. Možda bi to iskustvo moglo poslužiti kao i iskustvo Čilea, kao dobar primjer sa jasnim porukama. Decenijama, australijski penzioni sistem koristio je povoljan odnos između uplatica osiguranja i pensionisanih lica.

Penzijsko pitanje, kao jedno od najbitnijih uvijek aktuelnih socijalno-društvenih, pa i političkih pitanja, pogođeno drugim talasom globalne ekonomske krize („penzijskom kriza“), i dalje je goruće pitanje bez adekvatnog odgovora.

Globalno posmatrano, usljed neodrživosti Bizmarkove ideje „države blagostanja“ na kojoj se bazira većina sadašnjih penzijskih sistema u svijetu („pay as you go“), kao moguće rješenje je pravac u kome bi trebalo da se transformišu penzijski sistemi u svijetu nameće se čileanski model. To je model potpune privatizacije penzijskog osiguranja, osnivanje privatnih penzijskih fondova, gdje je garant država, kako bi osigurali i izgradili povjerenje građanstva da ulaže doprinos u privatne fondove. Ovaj model trebalo bi da omogući da radnici sami sebi određuju doprinose i primanja u budućnosti. Isti bi trebalo značajno da rastereti državni budžet i omogući značajnu akumulacija kapitala, kao i pozitivne efekte na privrednu aktivnost.

IZVORI

1. Broer D.P., Lassila J., *Pension Policies an Public Debt in Dynamic CGE Models*, Physica Verlag in Association witha, Helsinki, 1997.
2. Katarina Stanić, *Penzijski sistem u Srbiji – dizajn, karakteristike i preporuke*, USAID SEGA projekat, Beograd, 2011.
3. Keith Ambachtsheer, Ronald Capelle, and Hubert Lum, *The State of global Pension Fund Governance today: Board Competency still a Problem* (June 2007).
4. Dr Kočević Jelena, *Aktuarske osnove formiranja tarifa u osiguranju lica*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2000.
5. Dr Lisov Milimir, *Privatno penzijsko osiguranje*, Novi Sad, 2006.
6. OECD – Graphic news, 2011.
7. Doc. dr Mastilo Zoran, *Penzijsko i zdravstveno osiguranje – pravo i reforme*, Bijeljina, 2007.
8. Reforma penzijskih sistema u Republici Srpskoj (2012) Božana Šljivar, Mr Dalibor Tomaš.
9. Dr Ristić Žarko, dr Miroslav Dinčić – *Upravljanje socijalnim finansijama*, Beograd, 2010.

10. Fabel O., „The Economics of pensions and variable retirement schemes“, John Waley&Sons.
11. Hagemann, Thomas: *Pensions-ruckstellungen*, Karlsruhe, 2004.
12. Holzman, R. and Hinz, R. (2005), *Old-Age Income Support in the 21st Century – An International Perspective on Pension Systems and Reform*, The World Bank.
13. Edited by Robert Holzmann and Edvrd Palmer, *Pension Reform Issues and Prospects for Non-Financial Defined Contribution (NDC) Schemes*, THE WORLD BANK Washigton, D.C. 2006.
14. Chile s High Growth Economy, Poverty and Incote Distribution, 1987-1998. THE WORLD BANK.
15. Dr Tatjana Rakonjac Antić, *Penzijsko i zdravstveno osiguranje*, Drugo izdanje, Centar za izdavačku djelatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
16. Edward Whitehouse, *Pensions Panorama, Retirement-Income Systems in 53 Countries*, THE WORLD BANK WASHINGTON, D.C. 2007.

Korišćeni sajтови:

1. www.imf.org, IMF - International Monetary Fund (Međunarodni monetarni fond)
2. www.rast.rs, Rast
3. epp.eurostat.ec.europa.eu, Eurostat
4. www.cia.gov, CIA
5. www.novosti.rs, Večernje Novosti
6. www.zurnal.info, Magazin Žurnal
7. www.rzs.rs.ba, Zavod za statistiku Republike Srpske
8. www.fondpiors.org, Fond PIO Republike Srpske
9. www.penzijainfo.rs, Portal Penzija-Info
10. www.makroekonomija.org, Makroekonomija
11. www.nbs.rs, Narodna banka Srbije
12. www.sogepenzija.rs, Societe Generale Pension Fund
13. www.mirovinsko.hr, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje
14. www.kapitalska-druzba.si, Kapitalska družba
15. www.zpiz.si, Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije

Abstract

Bogey circulates in the world. It is the specter of bankrupt state pension insurance. - Jose Pinera. This claim is Jose Pinera confirmed by the fact that in the world today most countries have PAYG system based on the principle of intergenerational solidarity. Long as these pension systems are in crisis, and as such have become a problem requiring the condition is more complicated, and does not positively resolved. The biggest problems PAYGO system (intergenerational solidarity), are economic problems - funding, demographic problems, organizational problems and problems at the end problems of a political nature, which strongly influences the economic. No country has not transformed their system in terms of good solutions that could be taken as a bright example of today. So there is no ideal model pension system that could be used by all others, to transform its pension system modeled on the most successful country. Most economics experts today believe that a country that Chile has made the biggest step forward in terms of transformation of the pension system, and it's bright example that might be followed in most countries of the world. What Chile is actually done? The creator of the Chilean pension system transformation, Jose Pinera your project is simply liquidated mandatory pension insurance and the state is switched to another form of insurance, which is capitalized savings. The positive effects of this transformation are measured today and in the opinion of the public, they move upward trend. On the road to Successfully transforming and fighting against all restrictions are now the countries of Latin America (Peru, Bolivia, Mexico, etc.). Seeking to reform their pension systems modeled on the transformation of Chile. It will not be easy - "as many countries, so many new models of pension systems."

Keywords: Bogey, crises, transformation, opportunities, constraints, pension insurance, financing, PAYG system, demographic projections, pensions, pensioners, the capital market.